

Schweickart, David : Ekonomická demokracie

Říjen 2015

První část příspěvku definuje ekonomickou demokracii jako systém, ve kterém se ponechává volný trh pro zboží a služby, ale ne pro pracovní sílu a investice. Pracovní síla za mzdu se ve velké většině zaměřuje za kooperativní práci – spolupráci na družstevním principu, a investice se tvoří z celostátního fondu zdanění kapitálových aktiv a jejich alokace podléhá demokratickému režimu v několika stupních - shora až do lokality či regionu na základě jednotně vypočteného přidělu, a to prostřednictvím lokálních, veřejně vlastněných bank, které hlídají efektivnost – ovšem nejen ziskovost, ale také řadu dalších kritérií.

K těmto třem základním principům ekonomické demokracie přidává autor ještě čtyři další – tzv. rozšířený model ekonomické demokracie (RMED).

- 1) Vláda, stát je zaměstnavatelem poslední instance tam, kde se jiná možnost nenajde – je to zajištění práva na práci, třeba méně, ale důstojně placenou a pro společnost užitečnou.
- 2) Oddělují se úspory pro personální spotřebu od financování investic, které musí být centrální a pod demokratickou kontrolou. Nicméně se počítá se systémem spořitelen (kampeliček), kde se poskytují úvěry na bydlení, spoří se tu přebytky mezd a vyplácejí z nich úroky.
- 3) Funkce podnikatele ve společnosti je důležitá a nesmí se směřovat s pojmem kapitalista=poskytovatel kapitálu za účelem získat bezpracný příjem. Poskytovat kapitál může i stát, ale podnikat ne. U vlastníků malého inovativního byznysu není nutná demokratizace pracovních míst, demokratizace řízení. Nicméně protože tyto podniky budou soutěžit o pracovníky z jiných, demokraticky řízených firem, je předpoklad, že určitá míra participace i zde dobrovolně nastane. Nestačí ale jen malé firmy, které nejsou nositelem zásadních organizačních a technologických inovací, mohou tak vzniknout i firmy velké, jen překročí-li určitý rozměr, budou vykoupěny státem a převedeny do demokratického řídicího systému. Substituce „vkladatele kapitálu“ se v RMED zajišťuje zdaněním kapitálových aktiv.
- 4) Socialistický protekcionismus – vztah k zahraničí je v RMED limitován – kapitál se investuje doma a demokraticky řízené firmy do ciziny neexpandují. Protože neexistují akcie, kapitál ze země neprchá, ale ani cizí kapitál do země neproudí. Mezinárodní obchod musí být spravedlivý, proto se realizuje jen tam, kde jsou

obdobné podmínky zaměstnaneckého příjmu a ekologické limity. Nejde o „volný obchod“, ale „fair obchodní politiku“. Na dovážené zboží se uvalí „sociální cla“, která se nějakou kontrolovanou cestou vrací do země původu jako finanční pomoc. Další pomocí je volné poskytnutí intelektuálního vlastnictví a práv a orientace výzkumu na technologie pro tyto země vhodné a využitelné.

Druhá část představuje odpovědi na 11 klíčových otázek, které kladou zakladatelé projektu všem přispívatelům ve stejné struktuře pro snadné porovnání.

1. Základní cíle
Stav lze nazvat „participativní autonomií“ – práva individuí se účastnit na tvorbě pravidel, podle kterých se musí řídit, a to i v ekonomice – smysluplná práce, odpovídající pracovní podmínky a odpočinek, ekonomická jistota týkající se základních životních potřeb a v neposlední řadě ekologická udržitelnost prostředí.
2. Hlavní změny proti současnosti
Jde o popsanou změnu pracovního a kapitálového trhu.
3. Zásadní mechanismy
Samotné reformy nestačí, i když mohou přispět. Vyžaduje to masivní občanské hnutí, vyžadující a bránící zde nastolené hodnoty.
4. Geografická představa umístění modelu
Pokročilý kapitalistický národní stát (USA), může to být rámcový návod i pro jiné státy.
5. Časový plán
Již se blíží potřebná změna (dekáda, nanejvýš dvě) – i působením klimatických změn. Technicky jsou změny možné už dnes, velký odpor stávajících institucí lze ovšem očekávat. Dramatické změny často probíhají náhle – nebudeme to vědět, pokud to nezkusíme. Oponenti nemusí vždy vyhrát.
6. Teoretické základy změny
 - krize, vládnoucí třída – elita se ukazuje jako neschopná pokračovat,

- vnitřní potřeba změn, formování hnutí, které získá masovou podporu,
- hnutí musí aspoň částečně formulovat konkrétní institucionální změny, to vyžaduje zpravidla ekonomickou krizi. Spontánní protesty jsou málo.

Příkladem by mohla být hnutí za občanská práva menšin, nebo feministická hnutí. Převraty ve Východní Evropě či Rusku, plynoucí z ekonomické mizérie a požadavku větší svobody jsou dobrým příkladem, že to jde, ovšem díky záplavě dobře vyškolených západních poradců, implantujících žádoucí neoliberální ideologii. Možnost aplikace principů demokratické ekonomiky v těchto zemích byla úspěšně zmařena. Největší obecnou překážkou je dominance bohaté kapitalistické třídy závislé na bezpracném příjmu, která do příliš velké míry kontroluje politický systém.

7. Ekonomická specifika

- kolektivní vlastnictví výrobních prostředků (ve většině),
- stát pronajímá výrobní prostředky zaměstnaneckým kolektivům nebo si je zaměstnanec může podílově formálně koupit a v případě odchodu zase zpětně prodat,
- existují podniky řízené státem (jím jmenovaným managementem), placené z daní. V těchto podnicích je participace také možná, ale jen velmi omezeně,
- inovativní podnikatelský sektor je řízen klasicky – viz dřívější popis,
- investice jsou pod kontrolou veřejností vlastněných bank,
- pro tvorbu příjmů i v demokraticky řízených firmách je rozhodující zisk, trh v oblasti zboží a služeb je konkurenční a funkční,
- plánování investic je klíčový prvek ekonomické demokracie – neplánují se detaily, ale klíčové směry rozvoje podle dlouhodobých cílů, formulovaných volenými zástupci na různých úrovních,
- minimalizuje se přeshraniční tok jak práce, tak kapitálu, to podporuje deglobalizaci, ale neznamená to její omezování v potřebných aktivitách s mezinárodním přesahem,
- konkurence a kooperace se liší od kapitalismu – maximalizuje se zisk na zaměstnance, tedy firmy expandují, jen pokud tato veličina roste, a to i když poptávka je větší. Na rozdíl od kapitalismu se otevírá prostor pro další zaměstnanost, konkurence je defenzivní (obrana dosaženého výhodného podílu na trhu). Podobně to dnes funguje při

- získávání zdrojů univerzitami a jinými neziskovými organizacemi,
- soukromé vlastnictví se neomezuje s výjimkou výrobních prostředků,
- pracovní doba se může měnit podle přání zaměstnanců (při inovacích lze volit mezi vyšším výdělkem nebo podílem volného času),
- role odborů se zásadně změní – mohly by být hnací silou dříve zmíněné potřebné společenské změny (tzv. Meidner Plan ve Švédsku kolem roku 1975 něco takového už tehdy navrhoval),
- Hrubý domácí produkt není adekvátním měřítkem uspokojování reálných potřeb, a proto se neuvažuje jako kritérium, a to ani pro investice.
- Peněžní politika bude přizpůsobena růstu – při stabilizaci ekonomiky není třeba nějak zasahovat do rovnováhy peněz. Investiční peníze odpovídají očekávané potřebě, je-li zde přebytek, sníží se odvody z kapitálových aktiv a naopak. Kapitálový trh se ruší a tím zmizí i mýtických 40% zisku, generovaného z ničeho.

8. Specifika společenského vývoje

Očekává se nivelizace v příjmech (nejvyšší poměr 1:10), pokud bude vzdělání bezplatné a bezplatná zdravotní péče, a stát bude zajišťovat zaměstnání pro každého.

Stabilita a jistota existence jsou hlavními rysy změny, emancipace a udržitelný ekologicky příznivý rozvoj bude následovat. To platí i pro řešení rasových či náboženských konfliktů, vyvolaných především strachem a nejistotou.

Komunity budou prosperovat, protože demokratické aktivity v zaměstnání budou školou demokracie i v občanské rovině.

Zůstává spotřební ekonomika i reklama, ale ne v současném obludném duchu, ničícím životní prostředí. Podniky budou menší, lépe lokalizované, méně soupeřící o podíly na trhu – žádné značkové kampaně apod.

Přibude volnočasových aktivit, protože se předpokládá stále více se odměňovat volným časem – je to dobrovolná práce, péče o životní prostředí, dobrovolné vzdělávání apod.

9. Specifický vliv na životní prostředí

Životní prostředí nelze definovat pomocí právních rámců a požadavků. Jde o hodnoty, vtělené uvnitř systému – viz opuštění hrubého domácího produktu jako kritéria životní úrovně a

zařazení vlivu na životní prostředí do hodnot, podle kterých se vyhodnocují investiční plány. V tomto principu se zobrazují všechny požadavky dlouhodobě udržitelného růstu, jako je reakce na klimatické změny, užití obnovitelných energií apod.

10. Specifika v politice

Ekonomická demokracie nepotřebuje změny ústavy, jen některé změny ve fungování Nejvyššího soudu a některá nová pravidla, která jsou potřebná pro větší kontrolu politiků ze strany občanů. Zvláště je třeba zdůraznit rozšíření osobní svobody (jednak v participativní ekonomice, ale také v jistotě zaměstnání). Systém redukuje moc dnešní kapitalistické třídy, decentralizací alokace investic zvyšuje autoritu lokálních volených orgánů. To, včetně vhodných nástrojů pro obnovení snah po centralizaci, je základním rysem ekonomické demokracie.

Projekt ekonomické demokracie neřeší mezinárodní otázky, koloniální vztahy, kontrolu světových zdrojů surovin apod. Nicméně lze očekávat redukci militarismu, vojenských výdajů v cizině, cestu k udržitelnému rozvoji světa v míru.

Politickou podporu bude potřebovat transformace (technická a finanční pro zakládání družstev, ESOP v podnicích, zakládání veřejných bank).

Demokracie není slabá, jen její zdánlivou slabost (a volání po „silné ruce“) způsobilo její ovládnutí dominující třídou kapitalistů. Příkladem pro jiná řešení mohou být severské evropské státy.

11. Reálné příklady, experimenty, modely

Je vhodné se historicky poučit z Jugoslávie (viz Vanek, The Labor-Managed Economy, 1979), podobně Malleson v poslední době (After Occupy, 2014).

Známý je Mondragon, Emilia Romagna. Ale zapomíná se na řízené státní ekonomiky Japonska nebo Jižní Koreu, kde typickým rysem bylo státem řízené investování, vedoucí k „hospodářskému zázraku“.